

יום כיפור

מעלת יום הכפורים

אומר הגאון הצדיק ר' יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל: נאמר (תהלים קלט, טז): "ימים יצרו ולא אחד בהם". ושנינו בחז"ל, שהוא יום הכפורים, כי הוא יומו של הרבנו של עולם. ימים טובים רבים נתנו לישראל, אך יום הכפורים עולה מדרגתו על שאר יום טוב, כי הוא יום אחר יומו של ה' יתברך. באור הדבר: כל ימות השנה יש לנו עוד שיכות בהם, תורה וחכמה עוזרים המה בהם, אך יום הכפורים הוא רק "בורא עולם". יום של תשובה ומחילת עוונות. שמעתי אומרים שביום הכפורים יש ים של רחמים. אמת, תמיד יש רחמים, אבל יום הכפורים הוא ים של רחמים, כי הוא יום של תשובה, כי תשובה, אין משמעותה רק אמצעי למחילת עוונות, אלא פרושה של תשובה, כי היא מצוה מצות התשובה. וכח מצוה זו עולה על כלנה. כל מצוה שהיא יש לה סגולה מסימת, וסגלת מצות התשובה היא שונה לגמרי, כי מצוה זו היא מצותו של ה' יתברך, שהרי תשובה נבראת עוד לפני בריאת העולם. נמצא, שהיא מצותו של הקדוש ברוך הוא, ואין לאף אחד שיכות כלל בהאי מצוה. ומכיון שכן הוא כלו בורא עולם, והוא לאין תכלית וללא גבול, ולכן הוא ים של רחמים, ללא שעור, כים ממש, כי זה יום הכפורים, יום של תשובה, וזה משמעות התשובה.

מעלת התשובה ביום הכפורים

עוד מדברי ר' יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל: וכתב הרמב"ם (פ"ז מהל' תשובה ה"י): "גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה, שנאמר (הושע יד, ב): 'שובה ישראל עד ה' אלקיך וכו' ", כלומר, אם תחזור בתשובה, בי תדבק. כך היא מעלת התשובה, שעל ידה מגיעים לדבקות ממש בה' יתברך. ומעלה זו מיחדת היא בתשובה למעלה משאר מצוות, שעל ידי המצוות מתעלים ומגיעים לאיזה מדרגה. מה שאין כן בתשובה, מתעלים ומתרוממים עד לדבקות ממש, וכלשון הרבנו יונה: "ברגע קטון יצא מאפלה לאור גדול". והוסיף הרמב"ם: "התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאוי לפני המקום, משקץ ומרחק ותועבה". אגב, יש לנו לראות מלשון הרמב"ם, מהות החטא שאינה מרחקת את האדם גרידא, אלא על ידה נעשה שנאוי לפני המקום, משקץ, מרחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד וקרוב וידיד? זו כחה של תשובה, שאין בשאר המצוות, כי התשובה היא לא רק שמבטלת מן האדם את מצב השנאוי והתועבה שהיה קדם התשובה, אלא מביאתה לידי המדרגות העליונות ממש, של אהוב ונחמד לפני המקום. וכח מעלה זו היא רק בתשובה, ולא בשאר מצוות, שאין בכח סגלתם עד כדי כך, וכל שכן שתשובה זה מצותו של הקדוש ברוך הוא, ולכן סגלתה וכחה הוא לאין שעור. וכן כתב רבנו יונה, שעל ידי התשובה זוכה לאהבה, "ומל' ה' "

את לבבך לאהבה את ה' אלקיך". והרי אהבת ה' היא המדרגה העליונה. ולמעלה זו כתב הרבנו יונה, שזוכים על ידי התשובה. וכל זה הוא אף בשאר ימות השנה, וכל שכן ביום הכפורים, שהוא יום התשובה.

והוסיף הרמב"ם שם **(בהלכה)**: "אמש היה זה מבדל מה' אלקי ישראל, צועק ואינו נענה, שנאמר **(ישעיה א, טו)**: "כי תרבו תפלה אינני שומע", ועושה מצוות, וטורפין לו בפניו וכו', והוא כמו שבאר הרבנו יונה, שעברה מכבה מצוה, ולפעמים מכבה תורה. שבשעה שהאדם חוטא, הקדוש ברוך הוא מסתלק מעמו, ולכן אינו שומע תפלתו וצעקתו. והיום הוא מדבק בשכינה, צועק ונענה מיד, ועושה מצוות, ומקבלין אותן בנחת ובשמחה, ולא עוד אלא שמתאווים להם וכו'.

לו נשכיל ונבין זאת, כמה פשוט היה לנו להשתדל בכל כחותינו, להשיג איזה שיכות לתשובה. והגאון ר' ישראל סלנטר כתב באור ישראל, שביום הכפורים, עד הרגע האחרון חייב לחפש עצות היאך להגיע לתשובה, שהרי תשובה סגלתה ומעלתה לאין שעור. ואם כן, כמה כדאי הוא להגיע אל התשובה, ובאמת זה תוספת מעלה בהתעוררות לתשובה, אך התשובה היא הכרחית בפשטות, שהרי חוטאים ופושעים אנו, והיאך נזכה לעולם הבא ללא התשובה.

עיקר עבודת יום הכפורים - דבקות בהשם יתברך והיא שרש הטהרה

כתב בספר "נתיבות שלום" להגאון הקדוש מסלונים: "אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים וכו' " **(יומא פה:)**. ויש לבאר, מה החדוש המיוחד שמחדש רבי עקיבא, פשיטא שאשריכם ישראל, ולא רק בזה שלפני ה' תטהרו, אלא בכל המצוות אשריכם, ומה המיוחד בענין טהרתם דוקא?

אכן, רבי עקיבא מגלה לנו בדבריו את סוד הכפרה של יום הכפורים, איך אחרי שיהודי חוטא כל השנה, מתכפר לו ביום הזה לטהר אתכם מכל חטאתיכם. וענינו, כמו שמבאר מהר"ל את דברי רבי עקיבא **(בסיום הדרשה לש"ש)**, וזה לשונו: "מה שישראל מטהרים ביום הכפורים, הוא בשביל שיש לישראל דבקות בו יתעלה, כדכתיב: 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם', ועל זה אמר: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרים, כי אין מעלה יותר מזה. והוסיף לומר: ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. שבשביל שישראל הם דבקים לגמרי בו יתעלה, דבר זה עצמו הוא הסרת והסתלקות החטא מישראל, כי מאחר שהוא יתעלה לא שך אצלו חטא מסלק החטא מן הדבקים בו". וזה שהכתוב אומר: "לפני ה' תטהרו", הינו, על ידי שאתם לפני ה' ודבוקים בו, על ידי זה גופא תטהרו, וזה שאמר: אביכם שבשמים מטהר אתכם, כי כאשר יהודי דבק בה', מסתלקים ממנו כל החטאים והטמאות, שכל הדבוק לטהור טהור. ועל זה מביא ראיה ממקוה, וכמו שמפרש מהר"ל, כי המקוה הוא מקור הטהרה, ולכן המתדבק בו בלא שום חציצה מסלק מן הטמאה. וכן היא גם כן טהרתם של ישראל, על ידי הדבקות הגמורה בו יתברך שמו בלא שום חציצה.

ועל פי זה יש לבאר מאמר חז"ל **(שבת קיח.)**, כל השומר שבת כהלכתה אפלו עבד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו. ולכאורה, איך נמחל בזכות שמירת שבת החטא החמור ביותר שבתורה עבודה זרה? אלא משום דשבת קדש הוא גם כן יום הדבקות של ישראל באביהם שבשמים, וכמה דאיתא **(שמות לא, טו ז)**:

"ברית עולם. ביני ובין בני ישראל הוא לעולם", לכן נמחלין לו כל החטאים, על דרך כל המחבר לטהור טהור.

לפי זה נמצא, שעקר העבודה ביום כפור הוא להתדבק בהשם יתברך, כי זה סוד הטהרה והכפרה, וזה עצומו של יום. ואם כי כל אימת שיהודי מתדבק בה' הוא מטהר, אך בכל השנה כיצד ישיג הדבקות הזאת? הרי ידע אינש בנפשיה שפל מצבו, ואין ארור מתדבק בברוך. אכן, ביום הכפורים יורדת בו הארה מן השמים שיהודי יהיה דבוק בה', ואשריכם ישראל שאביכם שבשמים מטהר אתכם אז, מכח הדבקות בו יתברך.

העיקר ביום הכפורים להרגיש שהוא אבינו שבשמים

עוד שם: ובאופן נוסף יש לומר, שסוד הכפרה של יום הכפורים נכלל ב'אשריכם ישראל אביכם שבשמים מטהר אתכם', דהינו, שהכפרה היא על ידי שיהודי מעמיק וקובע בנפשו את ההכרה ש'בנים אתם לה' אלקיכם', וכי הוא יתברך נקרא אביכם שבשמים. כי הנה התנא הקדוש רבי עקיבא במאמרו אשריכם וכו', ותלמידו רבי מאיר שאמר, בין כך ובין כך קרויין בנים **(קידושין לו.)**, בין קדם החטא בין לאחר החטא, ותלמידו רבי שמעון בר יוחאי שגלה את גדל אהבת הקדוש ברוך הוא לישראל, כדאיתא בזהר הקדוש **(ח"ב ה:)**, אלמלי הוו ידעין ישראל גדל רחמיותא דרחים לון קדשא בריך הוא לישראל, הוו מרימין לבושיהו ושאגין ככפירין ומרהטין אבתריה.

כלם בדבריהם הקדושים גלו את הענין הנשגב של 'אביכם שבשמים מטהר אתכם', שיהודי יאמין באמונה שלמה, כי אף לאחר כל אשר חטא וקלקל במשך כל השנה, הרי הקדוש ברוך! הוא הוא אביכם שבשמים המטהר אתכם. וכמו שאמר הרב הקדוש מאבריך' זי"ע: יהודי שאינו מאמין שהקדוש ברוך הוא הוא השוכן אתם בתוך טמאותם, גם הוא לאפיקורוס יחשב. ומרן הקדוש מקוברין זי"ע אמר: מי שאינו מסגל לעמד בתפלה לפניו יתברך אפלו אחרי שנכשל בעברה חמורה שבחמורות ולשפך שיחו כבן המתחטא על אביו ועושה לו רצונו, עדין לא דרך אפלו על מפתן החסידות. ואחר כך הוסיף, על מפתן היהדות, כי מפתן היהדות והחסידות הוא לדעת, שבין כך ובין כך קרויין בנים. וכן הכתוב אומר **(תהלים כה, ב:)** "אלקי בך בטחתי אל אבושה", כאשר יש בי את הכח של בך בטחתי, אז אל אבושה. והנה למדרגה הזאת מגיע איש יהודי ביום הכפורים, שאז הוא זוכה ומתמלא בהרגשה של 'אביכם שבשמים מטהר אתכם', שטהרתו לפני ה'.

יום הטהרה בפנימיות הנפש

עוד שם: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". יש להבין מה טעם כתוב פה לשון כפרה דוקא ולא לשון סליחה ומחילה, וכן היום הקדוש נקרא יום כפורים, וגם בודוי הכהן הגדול ביום הכפורים מבקש בלשון כפרה: אנא השם, כפר נא לחטאים לעוונות ולפשעים וכו', ולא בשאר לשונות. מאידך, בתפלת שמונה עשרה, כל השנה מתפללים: סלח לנו אבינו כי חטאנו, מחל לנו מלכנו כי פשענו, ואלו ענין כפרה לא נזכר כלל.

ויש לפרש על פי מה שכתב החיד"א ב"נחל קדומים" בפסוק "ושבת עד ה' אלקיך" (דברים ל), שכתוצאה מהחטא נמשך טמאה חיצונית על האברים, וגם טמאה פנימית שהיא פגם בנשמה. ואמנם, על ידי חרטה ובכיה, מטהרים את הפגם החיצוני, אבל הטמאה הפנימית אינה נטהרת אלא בהאיר אור השכינה הזורח בתוכו, והוא הדוחה את כח הטמאה לצאת ממנו. ומבאר שם, שזו מדרגת השבת, שבה זורח אור השכינה בפנימיות נשמת יהודי, ומגרש הטמאה.

ויש לומר זאת גם על ענין יום הכפורים, שביום הקדוש הזה זורח אור השכינה בתוככי נשמת איש יהודי, ודוחה ומסלק ממנו את הטמאה הפנימית אשר פגמה הנשמה. ועל פי זה יש לומר, כי ענין סליחה ומחילה הוא רק בנוגע לטמאה החיצונית הנאחזת באברים, אבל עדין צריך זכוך פנימי כדי לרחץ הטמאה הפנימית, וזהו ענין כפרה, דהינו, קנוח החטא לגמרי כאלו לא נתלכלך בחטא מעולם, וזהו דרגת יום הכפורים "כי ביום הזה יכפר עליכם", שהמחילה והסליחה באה על ידי החרטה והבכיות המטהרות את האברים, ועצומו של יום הכפורים מטהר ומקנח הנשמה מכל סיג ופגם. ומדיק לשון הכתוב 'יכפר עליכם לטהר אתכם וגו' לפני ה' תטהרו', שזה הכח הקדוש שיש ביום הכפורים לטהר מן הפגמים והטמאות הפנימיות, וכמו שאמר רבי עקיבא על פסוק זה: "אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים", שזה עצם תקפו של היום הקדוש טהרה עלאית. ולכן עקר תפלת כהן גדול היא: אנא השם, כפר נא לחטאים וכו'. דהינו, לא רק שתסלח ותמחל, אלא גם תכפר, ככתוב "כי ביום הזה יכפר" וגו', ואלו בכל ימות השנה בתפלת שמונה עשרה, מבקשים אנו רק סלח לנו ומחל לנו, אבל על כפרה איננו ראוים להתפלל.

*

ולפי זה יש לפרש דברי דוד המלך במזמור נא בתהלים: "כאשר בא אל בת שבע וגו', הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני, כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד וגו' אל תשליכני מלפניך וגו' ". פרוש 'כי פשעי אני אדע' יודע אני ומעריך את גדל החטא ומוכן לקבל כל ענש עבדור, ולא אבקש שימחלו ויסלחו לי עליו, וכמו שבאמת באו עליו אחר כך ענשים חמורים ביותר, כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין קז): ששה חדשים נצטרע דוד ופרשו ממנו סנהדרין. ובמדרשים מצינו כי י"ג שנה שכב דוד המלך במטה, וז' כרים היו מחליפים אותו בכל יום מתחתו מרב ארס שהיה יוצא מגופו, הדא הוא דכתיב "ערשי אמסה". ובילקוט (ש"ב קסה) איתא, כי כ"ב שנה נסתלקה ממנו רוח הקדש, ובכל יום היה מוריד כוס דמעות ואוכל פתו באפר, והכל בשביל אותו חטא, אשר לאמתו כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה (שבת נו), ולא חטא דוד אלא להורות תשובה ליחיד (ע"ז ד), עם כל זה קבל עליו כל כך הרבה ענשים, מפני שכל עקר בקשתו לא היתה על המחילה ולא על הסליחה שלצורך זה היה מוכן לקבל כל ענש, אבל בקשתו היתה 'הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני', והינו כאמור, שהסליחה והמחילה וכל הענשים הם רק על הטמאה החיצונית, אבל על הטמאה הפנימית לטהר הנשמה מטמאתה צריך רק רחמי שמים שיטהרנו מחטאתו, ועל זה בקש דוד המלך ע"ה: "לב טהור ברא לי אלקים".

"סמר מפחדך בשרי... " רעם הקול בהיכל הישיבה בוולאז'ין "וממשפטיך יראתי... " רטט של חרדה חלף על פני השומעים.

"סמר מפחדך בשרי... " פתח הגאון רבי חיים מוולאז'ין את דרשתו והבשר נעשה חדודין חדודין "חיל ורעדה יאחזון, הנה יום הדין"... !

בקש הגאון רבי חיים לומר מספר דברי התעוררות קדם "כל נדרי", ופתח בפסוק "סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי". ברטט ובזיע ובהתרגשות עצומה קרא הגאון ר' חיים את הפסוק, ובהטעמה מלה במלה, עד שפרץ כל הקהל בבכיה עצומה. שעה ארכה המתין עד שהצבור נרגע, ושוב החל "סמר מפחדך בשרי..." וחלל בית המדרש נתמלא מפנה לפנה בפחד נורא מיום הדין הקדוש, ושוב נתקפו כל השומעים חיל ורעדה, ושוב געו בבכי קולני. כך חלפו ועברו הרגעים, עד שקם השליח צבור והעיר כי תכף יאחרו זמן "כל נדרי", ונסתימה הדרשה במקום שהחלה. לא כן ה"התעוררות" זאת המשיכה את רשומה וביתר שאת לארך ימים ושנים. מי שנכח ברגע מרטיט זה בתוך קהל השומעים, הוסיפו הקולות להדהד באזניו ולהרעיד את נימי לבבו עוד שנים ארוכות.

דרשה אחרת נשא הגאון ר' חיים בבית המדרש דוולאז'ין ביום א' דסליחות שנת תקע"ב. דברים נוקבים עד התהום ומרוממים עד שיאי פסגות. שפע שפעתים ממעינו הטהור כבש את לבות בני הישיבה, וזעזע את נימי הנפש של קהל אנשי וולאז'ין, גאונים, תלמידי חכמים ובעלי בתים. כל הנכנסים לבית המדרש יצאו מלאי דבר, כאשר כל אחד קלט לפי דרכו העיד בנו הגרי"צ על דרושי אביו בבית הכנסת.

עוד מספרים על הגאון רבי חיים, שבשעה שהגיע באמירת הסליחות למשפט: "עזרא הסופר אמר לפניך, אלקי, בושתי ונכלמתי להרים אלקי פני אליך", חזר עליו כמה פעמים בהתרגשות עצומה, והתעלף. "אם עזרא הסופר יכל היה להעיד על עצמו שהתבייש ונכלם להרים פניו אל הקדוש ברוך הוא, מה נאמר אנחנו?! " הסביר ר' חיים בשובו להכרתו.

ובספר "נטעי איתן" מביא הרב אברהם זקהיים, כי סבו ר' אשר אנשיל ממולודצ'נה היה מספר כל ימיו, כי בהיותו אברך צעיר נקלע לעירה וולאז'ין בין כסה לעשור, ושמע בתפלה איך הגאון ר' חיים, שהיה אז בזקנותו, אומר בדחילו ורחימו תפלת "אבינו מלכנו". "כל ימי זקני" הוא כותב "היה נופל עליו פחד ורעדה בזכרו ההתלהבות ויראת אלקים שהיו על ר' חיים באמרו אבינו מלכנו". (מובא בלקח טוב).

{C}

חובת התשובה על עבירות שבין אדם לחברו

"עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו" (משנה ביומא פה.).

הגאון ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל ב"שיחות אלול" (עמ, לב) אומר, כי אף המשתדלים לשוב בתשובה שלמה, עושים זאת בעקר באשר לעבירות שבין אדם למקום. בעבירות שבין אדם לחברו, נראה שאין מדקדקים כל כך. והתמיהה רבה, וכי סבורים אנו שאיננו נכשלים כל כך בעבירות אלו? הלא על כל צעד ושעל הננו

נכשלים בהן ! ואפלו בהפסד ממון הזולת נכשלים אנו, כי לא רק גזלה בידים נחשבת לנזק אפשר לגרם לזולת הפסד ממון גם על ידי דבור, ואף בגזלה ממש אפשר להכשל, ובפרט בגזל רבים. ומי הוא אשר יעיד על עצמו שנקי הוא מגזל רבים? הרי אי פריעת גמ"ח בזמן, למשל, גם היא בכלל גזל רבים. ועל אחת כמה וכמה שנכשלים אנו ביותר בעברות שבין אדם לחברו שאין ענינן ממון, כגון: הלבנת פנים, לשון הרע, רכילות וכדומה.

אל יאמר האדם: אמנם עברתי עברות אלו, אולם מן הסתם מחל לי חברי על כך. כמו כן אין לו לסמך שבתפלה זכה בודאי מחלו לו כל אלה שפגע בהם, כי האמת היא, שאין האדם מוחל בקלות על מה שחטאו כנגדו. ויעין במסכת יומא כל סדר המחילה, ובין השאר נאמר שם: "ואפלו הקניט את חברו בדברים, צריך לפיסו ולפגע בו עד שימחל לו".

עלינו לדעת שמחילה אינה באה בנקל, אלא צריך פיוס ובקשה, ורק אחר כך יתכן שימחל לו. כל זה עדין אינו כולל את המקרים שבהם אדם מזיק את חברו ואין הנפגע יודע על כך כלל, ואלו ידע על ההזק וגדלו לא היה מוחל עליו !

האמת היא, שקל יותר לקבל מחילה מאת הקדוש ברוך הוא מאשר לקבל מחילה מבני אדם. זאת מצאנו מפרש בדברי חז"ל: "הראה הקדוש ברוך הוא למשה דור דור ושופטיו וכו', והראה לו שאול ובניו נופלים בחרב. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: מלך ראשון שהעמדת לבניך ידקר בחרב? אמר לו הקדוש ברוך הוא: לי אתה אומר? אמר אל הכהנים שהם מקטרגים על שהרג נוב עיר הכהנים". הרי מבאר כאן, שהקדוש ברוך הוא מוכן למחל, אלא שבני האדם אינם מוחלים.

לאור זה עלינו להבין כמה חשוב והכרחי הוא להיות מהמעבירים על מדותיהם. מלבד מה שזוהי העצה כדי לזכות בדין, זוהי גם עלה שלא להכשל בעברות שבין אדם לחברו. כי הסבה לפגיעה של אדם בחברו היא המדות הרעות של האדם, ואם יעביר על מדותיו ולא יזיק לזולת, גם לא ינזק על ידי אחרים. כי, בדרך כלל, מי שמזיק את האחרים נזק אף הוא. (שם).

אדם נתבע להמליך את חברו עליו

נראה להוסיף עוד, שיתכן שיחטא האדם ויזיק לחברו אף על פי שאינו עושה מאומה ואינו יודע במה חטא. אמנם זהו חדוש גדול, אך הואיל ואנו רחוקים מאד מהבנת התורה בעמק חיוב כבוד הבריות, איננו יודעים ומכירים את מהותו. חז"ל אומרים, שבבא האדם ליום הדין הגדול, שואלים אותו: "המלכת את קונך? המלכת את חברך?".

הקשו שני חיובים אלה, ללמדך, שבאותה מדה שאנו חיבים להמליך את הקדוש ברוך הוא, כן אנו חיבים להמליך את חברינו, וכשם שלגבי הקדוש ברוך הוא חייב אדם להמליכו ולקבל עליו על עבדות, כך גם לגבי חברו. התביעה לכבוד הזולת אינה מצטמצמת בחיוב שלא לפגע ולזלזל, אלא היא כוללת חיוב להמליכו ולחוש עצמו כעבד לפני המלך.

שני טעמים לדבר. האחד הוא, מפני שהקדוש. ברוך הוא עצמו מכבד את הנבראים, ומכיון שחייבים אנו לכבד את ה', לפיכך אנו חייבים גם לכבד את ברואי. הטעם הנוסף הוא, שכבוד הבריות הוא עצמו כבוד שמים, שהרי בצלם אלקים ברא את האדם. ואם כן, פשוט הוא, שבאותה מדה שמחויבים אנו בכבוד שמים, אנו מחויבים בכבוד הבריות. לכן לא די בכבוד הבריות, אלא חייב אדם להמליך את חברו.

היוצא מהדברים הוא, שמחויבים אנו לבקש מחילה מחברינו על שלא כבדנום כראוי ולא המלכנום עלינו. ואף על פי שאיננו מכירים ויודעים כלל את גדל החובה בענינים אלה, סוף סוף הרינו שרויים, רחמנא לצלן, בחטא שאין יום הכפורים ותשובה מכפרים עליו. ונורא הדבר למתבונן עד כמה חמור ענין המדות הרעות הגורמות למניעת כבוד הבריות, שכפי שנתבאר, הוא פגיעה בכבוד שמים. (הגר"י לוינשטיין ב"שיחות אלול". ועיין עוד שם שהאריך בענין)

עד שירצה את חברו / עבדות

"... כי עברות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו. ולכן, אפלו לא הקניטו בדברים, צריו לפיסו. ואם אינו מתפייס בפעם אחת יחזור וילך פעם ב' וג', ויפיסנו בכל פעם במין רצוי אחר..." (חיי אדם, כלל קמד).

ספור מפלא אודות רצוי ופיס אדם שהקנט בדברים מספר בספר "שאל אביך ויגדך" (ח"א עמ' רסו):

רבי דוד בכר היה מגדולי הגאונים שבדורו, וחי בתורכיה. כדי לקבל משג מה מתקף גדלתו, יש להתבונן כיצד ובאיזו הפלגה היה כותב אליו ועליו בעל ה"נודע ביהודה", שכידוע, היה תקיף מאד בתשובותיו ולא חת מפני כל. רק שנים יצאו אצלו מכלל זה: האחד: חתנו, רבי יוסף הצדיק, שעליו הוא כותב שכל רו לא אניס ליה ושעיניו הן כאפיקי מים על כל הש"ס, והשני שעליו כותב בהפלגה עוד יותר גדולה הוא רבי דוד בכר. אפשר לחוש בעליל בעת קריאת התשובה של ה"נודע ביהודה" אליו, כיצד הוא יושב ורועד בידיו וברגליו. "שני דא לדא נקשן", הוא מצין בעת כתיבתו, ועוד כהנה וכהנה.

הספור שלפנינו ארע ביום נשואי אחד מילדיו. שמחת החתנה התקימה בעיר רחוקה ממקום מגוריו. מספר שעות לפני החפה יצא לדרך בעגלה רתומה לסוסים, כמנהג אותם הימים, אבל הדרך התארכה משום מה. רבי דוד הסתכל בשעונו, וראה שעדין המרחק נכר ושעת החפה מתקרבת. הצטער על כי האורחים כבר מחכים ונגרמת להם טרחה מיתרת, והוא עודנו כה רחוק. לכן האיץ בבעל העגלה לזרז את הנסיעה. בעל העגלה מצדו הצליף בסוסים ככל יכלתו, אבל ללא הועיל, והנסיעה הוסיפה להתנהל בעצלתיים. עבר עוד זמן מה וסבלנותו של רבי דוד פקעה במקצת, והוא פלט לעבר העגלון: "שלומיאל שכמותך, אינך יכול לזרז קצת את הנסיעה?" ...

העגלון הגביר את הצלפותיו בסוסים, וסוף סוף הגיעו למקום החתנה. מהר רבי דוד וירד מן העגלה, שלם לעגלון את שכר טרחתו, נכנס אל האורחים, וכלם יצאו וערכו את החפה.

לאחר שנסתימה החפה, התחיל רבי דוד בכר לשאל: היכן העגלון? היכן העגלון? כלם תמהו לפשר שאלה זו, אבל רבי דוד סרב לנמק את הסבה. כאשר נתברר לו שהעגלון כבר יצא את המקום לדרך, צוה מיד

להכין לו עגלה אחרת, עלה עליה ובקש מבעל העגלה השני לדלק אחרי העגלון הראשון. כמה שעות התנהל המסע, עד שלבסוף מצאוהו. מיד ירד רבי מן העגלה, עמד בפני העגלון הקודם וקרא כלפיו: "אנא, מחל לי על שהעלכתיך, כאשר קראתיך 'שלומיאל' !"

נתעקש בעל העגלה והשיב לרבי דוד: "ואני באמת אינני מוחל לך !"

נתעצב רבי דוד ותמה: "מה פרוש הדבר? והלא אני מבקש ממך מחילה! מתחרט אני על שאמרתי לך מה שאמרתי, כי הלא ראית שכה מהרתי וכה רציתי להגיע לחתונה בלי אחור!"

אבל העגלון בשלו, חוזר ואומר: "אינני מוחל!..."

חזר רבי דוד ופנה אליו בנימה מפיסת: "מוכן אני לפצות אותך בהרבה ממון, ובלבד שתמחל לי". אבל העגלון מתעקש ואיננו מתרצה. משהמשיך בסרובו, אמר לו רבי דוד:

"אם כן, מה אתה רוצה בכל זאת, כדי להתפייס ולמחל לי?"

השיב העגלון:

"אתרצה ואתפייס לך אם תתן לי מחצית העולם הבא שלך !"

לא הסס רבי דוד בכך, והשיב לו מיד: "מחצית עולם הבא שלי נתון לך, ועתה הואל נא למחל לי !"

והעגלון נתרצה באותו רגע, סלח ומוחל לו.

בכתבים שבהם הובא הספור הזה, נאמר: "ורצה לתת לו כל הונו ולא הסכים, עד שנתן לו חצי עולם הבא שלו". ככל הנראה, היה זה נסיון שבו העמידו את רבי דוד בכך, לבחן אותו כיצד ידקדק עם עצמו לכשיגיע לידו ענין זה של רצוי חברו שנפגע.

*

בספר "המאורות הגדולים" מספר כיצד הצליח הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל לשכנע את אחד ממקורביו למחל ולהתפשר עם הזולת:

יום אחד נכנס אל רבי ישראל סלנטר אדם ובפיו תלונה על אחד ממקורביו שהיה לו עמו דין ודברים בעניני ממונות, והלה התעקש שלא להתפשר אתו, אלא להעמיד את הדברים על דין תורה בפני בית דין. המתלונן חשש שהוא עלול לצאת נקי מכל נכסיו, לכן נפשו בשאלתו, שהגאון רבי ישראל ישתדל לשכנע את מקורבו שיסכים להתפשר עמו. ר' ישראל ברר את הענין, והבטיח לטפל בזה.

דרכו של אותו מקורב היתה לבא ולהסתופף בימי חדש אלול והימים הנוראים בצל קורתו של ר' ישראל. כאשר הגיע האיש באותה שנה לשהות במחצת הגאון ר' ישראל, הבליג ר' ישראל ולא אמר לו מאומה בענין הסכסוך הממוני. ביום הכפורים היה אותו אדם נוהג לעבר לפני התבה בתפלת נעילה. באותה שנה מהר ר' ישראל לסים את תפלת הלחש שלו, פסע לאחוריו שלש פסיעות, וכון את צעדיו באפן שיגיע עד

העמוד של השליח צבור. שם עמד והאזין לתפלת הלחש של השליח צבור, כדי לדעת היכן הוא נמצא, וצפה לשעת הכשר.

כאשר הגיע הש"ץ לתפלת "אתה הבדלת אנוש מראש" ולחש את המלים "למען נחדל מעשק ידינו", תפסו ר' ישראל בידו ולחש באזנו: "נו?" כלומר, מדוע אתה אומר ואינך מקים?! [כונת ר' ישראל היתה, שהלה, לפי מדרגתו הרוחנית, צריך לנהג לפניו משורת הדין, לותר ולהתפשר, ולא להעמיד את דבריו על דין תורה שעליו חרבה ירושלים, ובפרט במקרה מיחד זה שהמתלונן עליו עלול להפסיד את כל נכסיו].

הש"ץ שלא הבין את הרמז הפתע, ורמז שאינו מבין במה המדבר. אז גלה לו ר' ישראל את כונתו, ובקשו שלא ימשיך בתפלתו עד שיקבל בלבו להתפשר עם פלוני ולבא לקראתו. הלה נענע בראשו לאות הסכמה, ואז הניח לו ר' ישראל לסים את התפלה.

*

ה"סבא מסלבודקה", הגאון רבי נתן צבי פינקל זצ"ל, היה מדקדק מאד בהנהגתו עם אנשי ביתו. היה משתדל למנוע מאשתו צער וטרחה, מושיט לה עזרה בעבודתה, ועוד. על אף יחסו המיוחד, חשש תמיד שמא לא יצא ידי חובתו כלפיה, והיה מרבה לבקש ממנה מחילה.

בעקר היתה מזעזעת פרדתו ממנה בערב יום הכפורים לפני צאתו את הבית להתפלל בישיבה. עם כל יחסו האדיב כלפיה, חשש שמא לא נהג עמה כשורה לפי ערכה וכבודה, והיה מתחנן לפניו שתסלח לו. אם היה נדמה לו שהיא כאלו מהססת, היה נרעד כלו ולא היה זו משם עד שהיתה אומרת בפה מלא שהיא סולחת לו בכל לבה.

*

עוד מספר שם על ההנהגה שנהג ה"חפץ חיים" ביום הכפורים בענין המצות שבין אדם לחברו.

ביום הכפורים בשנת תרע"ז, בעת שהתגורר ברוסיה בעיר סימיאטיץ, אסף ה"חפץ חיים" את תלמידיו לפני תפלת נעילה ודבר בפניהם על אסור גול. וכך אמר: "הרי עומדים אנו לפני גמר הדין, ובודאי על עברות שבין אדם למקום כבר חזר כל אחד מכם בתשובה, אבל על עברות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו, ויתכן שכל אחד מאתנו לזה כסף ושכח לשלם מה נעשה כעת וכיצד נאמר בתפלת נעילה: 'למען נחדל מעשק ידינו?'

"לכן נפלה במחי עצה, שכל אחד יקבע לו כעת יום שבו הוא מקבל על עצמו לבדק את כל פנקסיו, ואם יוכח שהוא חייב למי שהוא יפרענו מיד. אם קבלה זו תהא בלב שלם, היא תחשב כאלו כבר קימונה."

ה"חפץ חיים" סים את דרשתו וצוה להתפלל תפלת נעילה. (מועצת מספר "מורשת אבות")

בספר "שאל אביך ויגדך" (ח"א עמ' ג) מספר הגאון ר' שלום שבדרון שליט"א:

רבי אליעזר שולביין, שהיה מצעירי התלמידים של רבי ישראל סלנטר, ספר עבדה מאלפת הנוגעת להקפדתו של רבי ישראל בענינים שבין אדם לחברו.

כידוע, היה ר' ישראל באחרית ימיו הולך ובא באפן קבוע לגרמניה, ופעל שם גדולות ונצורות בקרב הצבור היהודי, שמגפת ההשכלה והרפורמה פגעה בו בצורה אנושה.

פעם אחת הגיע לעיר ברלין, ושם עשו את יום הכפורים. שניהם הלכו להתפלל באחד מבתי הכנסת הגדולים. לבית כנסת זה היו דלתות רחבות, אשר נשארו פתוחות לתוך הגן שהקיף את כל הבנין, כדי שאויר צונן יחדר לבית הכנסת, ובזה היו מקלים על המתענים.

לפני תפלת מנחה נעילה הצרך ר' אליעזר לצאת, וכאשר חזר, כבר מצא את הצבור עומד בתפלת העמידה. הוא לא רצה להדחק בתוך הקהל באמצע התפלה, לפיכך נשאר לעמד בפתח, והתחיל את תפלת הלחש שלו. והנה, בעמדו כך בעינים עצומות בתפלתו, הוא שומע לפתע כיצד ר' ישראל לוחש לו באזנו: "גולן! בעצומו של יום הכפורים הנך עומד וגוזל את הרבים בכך שאתה מונע מהם את האויר. הלא כל מה שהדלתות פתוחות הוא כדי שיכנס אויר, ואתה עומד ומסתיר!"

ר' אליעזר הבין מתוך דבריו של ר' ישראל שאסור לו לעמד על עמדו עד שיגמר את תפלתו, ולכן נאלץ לזוז ממקומו באמצע תפלת העמידה לאחת מפנות בית הכנסת, ושם המשיך בתפלתו.

עד כדי כך הגיע גדל דקדוקו של רבי ישראל בענין שבין אדם לחברו!

ספור זה המובא גם כן בספר "שאל אביך ויגדך" (עמ' רצא) ילמדנו עד היכן יכול להגיע ה"עשה טוב" בענינים האלה.

אחד מחשובי חסידי בעלז ספר מעשה באדמו"ר רבי יששכר דב זצ"ל, שביום הכפורים אחר הצהרים, בנסות צללי ערב, רגיל היה להתהלך בין קהל המתפללים בבית המדרש הגדול שהיה מלא ודחוס בחסידיו עד אפס מקום והיה סוקר את כלם ומתבונן בעיני כל אחד ואחד, עד שהיה הדבר לחידה ולפלא. היו שפרשו זאת בכך, שהרבי מבקש לעורר את כלם על ידי התבוננתו בעיניהם לשוב בתשובה שלמה. ואמנם, ההתעוררות של כל מי שנפל עליו מבטו של הרבי היתה גדולה ונפלאה מאד מאד.

מאחר יותר התברר, שהעלה להנהגה זו של הרבי היתה שונה לחלוטין. הרבי חלף ליד זקן אחד שאחזו בולמוס, ולפי הדין הרי זה סכנת נפשות. מיד שלף הרבי פרוסת עוגה מכיסו ותחבו לתוך פיו של הזקן. בכך קים את מאמר המשנה (יומא פג, א): "מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו וכו' עד שיאורו עיניו".

עתה ידעו הכל שזו היתה הסבה להתבוננות הרבי בעיני כל אחד מהמתפללים, כי רצה לראות אם ישנו מישהו שאחזו בולמוס והוא מצוי בסכנה. לצורך זה החזיק בכיסו דברי מאכל, להחיות נפשות.

הוסיף הגאון ר' שלום שבדרון שליט"א: כאשר שמעתי את ספור המעשה מאותו חסיד, אמרתי לו, שלהנהגה זו יש מקור במסכת תענית (כא), שם מספר על התנא נחום איש גמזו, שאמר לעני שבקש ממנו אכל, שימתין קמעה עד שיפרק את חמורו ויתן לו. עד שהוא ירד מהחמור על מנת להאכיל את העני מת העני מרעב. ונחום איש גמזו קבל אז על עצמו יסורים נוראים, ואמר: עיני שלא חסו על עיניך יסמו, ידי שלא חסו על ידיך יתגדמו, רגלי שלא חסו על רגליך יקטעו וכו', וכן היה.

והקשה ה"סבא מקלם" זצ"ל, מדוע היה נחום איש גמזו אשם, הרי היה מוכן להאכיל את העני, ואף אמר לו שימתין עד שיפרק את חמורו? ובאר ה"סבא", שנחום איש גמזו האשים ויסר את עצמו על כך שלא חשב מראש על מקרה כזה. הוא תבע מעצמו מדוע לא הכין את עצמו לקראת אפשרות שיפגש עני רעב על סף מיתה. אלו היה חושב על כך, היה מצטיד באכל באפן שיהיה מזמן בידו לתנו מיד לרעב, ולהציל בכך נפש מישראל.

כפי הנראה, זה היה המקור שממנו שאב האדמו"ר מבעלז את מנהגו החשוב, ולכן החזיק בכיסו בעצם יום הכפורים פרוסות עוגה להחיות בהם נפש רעבה.

הנה כונו שני גדולי הדור לדבר אחד.

יום כפור יום התפיסות

עוד כתב בספר "נתיבות שלום": היסוד של יום הכפורים הוא ההתפיסות של הקדוש ברוך הוא עם ישראל לאחר חטא העגל, שלאחר החטא היו ישראל בשפל המצב מאד, עד סוף הארבעים יום שעלה משה רבנו למרום בפעם השלישית שנסתימו ביום הכפורים, אז נתפס הקדוש ברוך הוא עם ישראל, והקבע היום הזה ליום ההתפיסות שהקדוש ברוך הוא מתפס עם כלל ישראל. ובתנא דבי אליהו (רבא, פ"א) איתא, שיש שמחה גדולה לפני הקדוש ברוך הוא כאשר הוא מטהר את חטאיהם של ישראל, ואומר להרים ולגבעות, לאפיקים ולגאיות: באו ושמחו עמי שמחה גדולה, שאני מוחל לעוונותיהם של ישראל.

והוא על דרך משל לאב שנפלה מריבה בינו לבין בנו, הרי זה כואב לו הרבה יותר מאשר לבן, ואחר כך, כאשר מתפס עמו, הרי אחרי מחלקת נהיה שלום יותר גדול והאהבה אז היא גדולה מאד. וזהו בחינה שנאמרה בתורה על יום הכפורים (ויקרא טז) "אחת בשנה" שיש שמחה לפני הקדוש ברוך הוא שישראל מתפיסים עמו התפיסות שהיא פעם אחת בשנה. ולצורך שלמות ההתפיסות, נותן הקדוש ברוך הוא אף כפרה וטהרת הנשמה, שנשמות ישראל נהיות טהורות ביום הכפורים, ואז ההתפיסות היא בשלמות. ואפלו בעינים שלא מועיל עליהם תשובה, ואלו היה נשאר עוד איזה שהוא פגם, הרי עדין אין זו התפיסות שלמה.

וזהו אשריכם ישראל, שהקדוש ברוך הוא נתן להם יום אחד בשנה שבו יש להם הזדמנות להתפס עמו. בתורה ישנם הרבה מאד עינים שנתן לומר לגביהם 'אשרכם ישראל', אך רבי עקיבא בחר את הדבר

הגדול ביותר מה שהקדוש ברוך הוא מטהר נשמות ישראל ביום הכפורים, שזוהי המדה הגדולה ביותר של אהבה שבין הקדוש ברוך הוא וישראל, ועל זאת אשריכם ישראל, שזוכים לגלוי אהבה כזה שאינו אלא אחת בשנה, שאז יכפר עליכם ומטהר אתכם בכל הענינים.

"לפני ה' תטהרו"

...

עוד שם: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". הנה יש בקרא ג' ענינים: (א) "יכפר עליכם", הינו לקנח ולהוריד מעליכם הלכלוך העב שלכם, העברות והפגמים הגסים, שהם בבחינת עונותיכם חקוקים על עצמותיכם. (ב) "לטהר אתכם", פרוש בפנימיותכם, והינו על דרך דאיתא בספר "פרי הארץ", שגם אם לא עשה כל עברה במעשה, יתכן שיש עוד בקרבו שרש פורה ראש ולענה, אשר בזה שאינו חוטא, עדין לא עקר אותו, ולזה צריך לטהר אתכם, פרוש לנקות את עצם מהותכם משרשי הרע. (ג) "לפני ה' תטהרו", הינו, כי גם אחרי שכבר סר ממנו הלכלוך והבוץ, אם עדין נודף ריח רע מעצם מציאותו, אינו יכול לעמד לפני המלך בהיכלו אומר כבוד. וזה שנאמר "לפני ה' תטהרו" להטהר אף מהצחנה כדי שתוכלו לעמד לפני ה'. כי ביום הכפורים ישנן כל בחינות הטהרה, והוא טהרה כללית של כל חלקי הגוף והנפש רוח ונשמה, כמו שמרמז בחמש הטבילות שטובל כהן גדול ביום זה, שהם כנגד טהרת נפש, רוח, נשמה, חיה ויחידה.

ויש לומר עוד בפרוש "לפני ה' תטהרו", דהנה מזכר כאן שתי פעמים טהרה: 'לטהר אתכם מכל חטאתיכם', 'לפני ה' תטהרו'. וענינם, כי יש שתי בחינות טהרה יש טהרה מטמאה שהיה טמא ונטהר מטמאתו, ויש טהרה עלאית, שהיא דרגה חיובית של טהרה, אף שמעולם לא היה טמא, וכמה דאיתא (שמות כד, י): "וכעצם השמים לטהר", שאין הכונה לשלילת טמאה. והקדוש ברוך הוא גם כן נקרא טהור, אף שלא שייך, חס וחלילה, ענין טמאה. אלא זאת הטהרה היא המדרגה העליונה ביותר של זכות הנפש והנשמה. וזה שנאמר 'לפני ה' תטהרו', בכדי לעמד לפני ה' לא די בזה שתטהרו מכל חטאתיכם ומן הטמאה, אלא צריכים למדרגה העליונה של טהרה, וזו סגלת היום הקדוש, שממק ומטהר את האדם מחטאים ומטמאות הנפש, ומוסיף בו טהרה חיובית גם כן, עד שזוכה לדרגה העלאית 'לפני ה' תטהרו'.

וזה שאמר רבי עקיבא 'אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים', כי לבא למדרגה העלאית של טהרה, שיהיו כל מהותו והנפש רוח ונשמה שלו זכים וטהורים, אינו בכח בשר ודם המסגל לצאת רק מטמאתו, ורק על ידי סיעתא דשמיא זוכים לזה. וזה שאמר 'לפני מי אתם מטהרים', כנגד החלק שאתם מטהרים את עצמכם, שיהודי מחיב לנקות את עצמו מטמאותיו, ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, כנגד המדרגה העליונה של טהרה, שהקדוש ברוך הוא הוא המטהר אתכם, דהינו, שתשיגו בחינת 'לפני ה' תטהרו'. שאמנם הקדוש ברוך הוא מעלה ומרים איש יהודי ביום הקדוש שיהיה מסגל להשיג הטהרה העליונה, אך כדי לקבל את המתנה הזאת שנתן הקדוש ברוך הוא לכלל ישראל, צריך תחלה אתערותא דלתתא שיטהר מטמאתו, דיום הכפורים אינו מכפר אלא לשבים, ועל ידי זה יוכל לקבל את הארת קדשת היום.

ובזה מבאר מאמר מרן זי"ע ב"בית אברהם", כי ביום הזה יכפר, ראשי תבות בכי"ה, והסופי תבות בגימטריא רנ"ה, והוא על דרך מאמר הכתוב (תהלים ל, ו): "בערב ילין בכי ולבקר רנה", והינו, שעל ידי הבכיה יהודי רוחן טמאתו ומתקדש, וכדאיתא מהאר"י הקדוש, שהבכיה מטהרת מהפגעים הידועים. על ידי זה משיג טהרה בבחינת 'לפני ה' תטהרו', ואחרי שמקים 'בערב ילין בכי', זוכה ש'לבקר רנה'.

וענין זה מצינו גם כן בדוד המלך ע"ה שבקש מהשם יתברך: "הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני, לב טהור ברא לי אלקים ורוח נכון חדש בקרבי", כנגד כל שלש הדרגות האמורות. 'הרב כבסני מעוני' פרוש מעונות ממשי, בחינת יכפר עליכם, לקנח הלכלוך העב. 'ומחטאתי טהרני' זו הטהרה מטמאה. אחר כך מבקש על הדרגה העליונה של טהרה 'לב טהור ברא לי אלקים', לא לטהר את הלב שהיה לי עד כה, אלא לברא לי לב חדש לחלוטין, שלא יהיה בי יותר הלב שהיה לי עד כה, כי לב שכבר נפגם ונטמא, אפילו יטהרנו בלי סוף, שוב אינו יכול להיות בבחינת טהרה גמורה, ועל דרך 'מבשרי אחזה', שאדם שסבל פעם אחת מהתקף לב, רחמנא לצלן כמה שיזהר וישמר נשאר הלב קצת פגום. וזוהי הבקשה 'לב טהור ברא לי אלקים', כי לאיזו דרגה של טהרה יכולני להגיע עם לב שכבר נכשלתי עמו בחטא, שאינו מסגל יותר להיות לב טהור בשלמות בשום אופן, ורק בריאה חדשה אני מבקש ברא לי לב טהור ונקי שמעולם לא חטא, וכדאיתא (ויק"ר ל, ג), שבעלי תשובה, הקדוש ברוך הוא בורא אותם בריה חדשה. ואף זו מסגלות היום הקדוש שנרמז בפסוק 'לפני ה' תטהרו', לזכות לבחינת בריאה חדשה של לב טהור.

עזיבת החטא אפלו מדבר קטן בקבלה גמורה - אין ערך לגדל מעלתה

וכה דבריו של רבי ישראל סלנטר באחת מאגרותיו על התשובה (אגרת ז, בספר "אור ישראל"): "יום הכפורים דבר טוב למאד, יום סליחה וכפרה. לא היו ימים טובים לישראל כיום הכפורים (סוף תענית). אין לנו דבר טוב ממנו, אם היינו עושים ההכנה הראויה לתקון דרכינו, כי יום הכפורים מכפר עם התשובה

היא עזיבת החטא. אכן, גם המעט טוב מאד, אין ערך לה בעיני התבל! ! [אם נניח על כף מאזנים אחת השגים גדולים מאד, ועל הכף השניה קבלה להבא על בחינה קלה תכריע היא !]. לראות לכל הפחות שתהיה איזו קבלה להבא ביום הכפורים. ובכל בחינה קטנה שבקטנות אשר יכין האדם את עצמו להגדיל בחינת יום הכפורים שלו, אין ערך ואין די באר הצלחת נפשו להנצל מצרות רבות ונצורות, ואין לנו רוח גדול מזה".

ובאגרת נוספת (יד) כתב: "כי אי אפשר לתאר את גדל ההבדל להנצל מפרעניות גדולות, רחמנא לצלן, בעולם האמתי. כאשר יגדיל אצלו בחינת יום הכפורים מעט גבוה יותר במדרגת התשובה ובה".

ונראה בבאור הענין: אדם שמקבל על עצמו ביום כפור לעזוב עברה מסימת שהיה שקוע בה, וכמה שבועות אחר כך שב ונכשל

אין כאן עזיבת החטא! ודאי יקבל שכר על אותן פעמים שגבר על יצרו, אך עצם העבדה שחזר למצבו הקודם מוכיחה שלא היתה כאן עזיבת החטא. כי עזיבת החטא היא כהגדרת הרמב"ם, "ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם" (הלכות תשובה ב, ב), ומי מאתנו יכול לקחת את הבורא כעד שלא ישוב

לזה החטא לעולם? נמצא, שמעולם לא קימנו עזיבת החטא, שהיא עקר התשובה. ואם כן, הצטברו במשך חיינו עברות ללא ספור שיום הכפורים לא כפר עליהן, שהרי "יום הכפורים מכפר עם התשובה, היא עזיבת החטא", וככל שהנסיון קל יותר הענש הצפוי חמור יותר, ואנה אנו באים?!

בא הגאון ר' ישראל סלנטר ומצא דרך נפלאה, שגם אנו במצבנו נוכל לקבל שיכות לעזיבות החטא. אם נגיע לידי קבלה להבא על בחינה קלה שבקלות בעברה שאנו לקויים בה [שהתביעה כלפיה היא החמורה ביותר, כאמור], שעל אותה בחינה תהיה עזיבת החטא לעולם, יכפר יום הכפורים הזה על כל הבחינות הקלות שנכשלנו באותה עברה במשך כל השנים מיום עמדנו על דעתנו! ובודאי "אין ערך ואין די באר הצלחת נפשו להנצל מצרות רבות ונצורות". ככל שאדם יזכה להגדיל בחינת יום הכפורים "שלו" הינו להגיע לעזיבת החטא בשכבה כלשהי נוספת, משהו כבדה יותר מהבחינה הקלה שבקלות ממילא יוכל יום הכפורים לכפר לנו על כל העברות שנעשו בבחינה זו במשך כל השנים "אין די באר הצלחת נפשו". (לקח טוב).

"תפשת מרובה לא תפשת"

נסית האדם בהתעוררו לשוב בתשובה היא, לקבל על עצמו קבלות גדולות בכמות ובאיכות. גדולי ישראל הזהירו מפני תופעה זו, שהיא בסופו של דבר בעכריו של האדם, שכן הורונו חז"ל: "תפשת מרובה לא תפשת". עיון בפנקסי הקבלות של גדולי הדורות מלמדנו, שאף לגבי עצמם נהגו במדה זו לא הלכו בגדולות. להלן מובא משל מ"משלי החפץ חיים" (משלי קג), העוסק בנדון זה.

מעשה בחנוני מעירה קטנה שבא כדי לקנות סחורה. נכנס לסיטונאי שהיה רגיל לקנות אצלו, והזמין את כל הסחורה שהיה זקוק לה, אלא שבקש לתת לו הכל בהקפה, מחמת שלא היו לו מעות, ואף הבטיח לשלם את כל החוב מיד לכשיחזור ויבא לביתו.

השיב לו הסיטונאי: "לא! איני יכול לתת לך בהקפה, שכן בדקתי בפנקסי ומצאתי שכמה וכמה פעמים כבר לקחת אצלי סחורה בהקפה, הבטחת לסלק את החוב מיד לכשתחזור ותבא לביתך, ברם, מעולם לא קימת הבטחתך, לכן שוב אינך נאמן עלי".

התחיל אותו חנוני בוכה ומתחנן, ואמר כי אינו אשם כלל במה שלא עמד בדברו עד כה לפרע את חובותיו בזמן; סבות שונות גרמו לכך, ולא היה בכחו לעשות כלום כדי לשנותן, וכידוע "אנס רחמנא פטריה". אולם עתה, הרי הוא מבטיח בהן צדקו שיעמד בדברו, ומיד לכשיחזור לביתו, יסלק את כל החוב. הוא בקש מאת הסוחר שיחוס וירחם עליו ועל אנשי ביתו, שכן אם לא יקבל עתה את הסחורה, עלול להרס כל מעמדו ויהיו הוא ובני ביתו צפויים לרעב ממש.

לא יכל הסוחר הסיטונאי לעמד בפני הפצרותיו ותחנוניו של החנוני, והסכים למלא בקשתו.

ברם, מששמעו זאת הזבנים ושאר הפקידים העובדים בבית המסחר של אותו סיטונאי, נתקבצו וטענו לפני הסוחר, כי בשום פנים אין למכר לאותו חנוני בהקפה. מכירים אנו את טיבו של זה

אמרו דבורו אינו דבור והבטחתו אינה הבטחה. פעמים הרבה שלחנו לו חבילות סחורה, ואפלו דמי משלוח לא סלק, ואין צריך לומר שלא שלם בזמן את המגיע ממנו בעד הסחורה עצמה, והשתמט מן התשלום בדרכים שונות, לכן אין לחזור ולהקיף לו בשום פנים.

בעוד הם עומדים ומתוככים, נכנס לחנות מוכר אחר, ולאחר שעמד על טיב הענין הנדון, פנה ואמר לחנוני מן העירה הקטנה: "שמע בקולי, אני אומר כאן דבר שיניח את דעתם של כל הצדדים: וכי לשם מה צריך אתה לקנות עכשו כמות גדולה כל כך של סחורה בסיטונות ולהתחייב לסוחר דגן ממון הרבה שלא יהא בכחך לסלקו במזמנים מיד? אמנם מכיר אני בסוחר זה שסיטונאי הוא ואינו מוכר כמיות קטנות, ברם, בטוחני בו שיבין למצבך ויתרצה למכר לך אפלו כמות קטנה במחיר סיטונאי, וכך תוכל להרויח יפה בסחורה זו."

שמעו הללו בקולו של בעל העצה. החנוני מן העירה קנה קצת סחורה בכסף מזמן שהביא אתו, חזר לביתו ומכרה; ושוב קנה במזמנים ומכר, וכך עשה פעמים אחדות עד שהרויח סכום הגון שהעמידו על רגליו.

*

יום מבקשים אנו מלפניו יתברך שיחוס וירחם עלינו וישלח לנו גואל צדק במהרה בימינו. כשל כח הסבל אנו משועים ונפשנו קצרה בעמל הגלות! אם לא יקום הוא ברחמי ויגאלנו הרי נאבד, חס וחלילה, בעניינו!

ודאי שהוא יתברך מוכן ומזמן להתרצות לנו ולהענות לבקשתנו, כי מרבים אנו בתחנה ובתפלה ומבטיחים לחזור בתשובה שלמה. אמנם גלוי וידוע לפניו יתברך, שעל אף הבטחותינו נשוב ונחטא, אולם אף על פי כן, אין הוא, שרחום וחנן שמו, יכול להשיב פנינו ריקם, ואפשר שאף היה נעתר לנו ושולח לנו באמת גואל צדק להעלותנו מבור גלותנו.

ברם, כאן באה מדת הדין ומעכבת בידו, כביכול, וטוענת שאנו "בנים לא אמון בם" מבטיחים אנו לחזור בתשובה שלמה, אך מעולם לא עמדנו בדבורינו ולא קימנו הבטחותינו, לפיכך אין דרך אחרת לפנינו, אלא לעשות כאותו חנוני. אם אין בכחנו לקנות כמות גדולה של סחורה ולחזור בתשובה שלמה האין טוב לנו לקנות מעט מעט ובמזמנים? הבה נתחיל ונחזור בתשובה על עונות קלים שבידינו: לשון הרע, שקר ורכילות, קמעא קמעא נסלק את חובותינו עד אשר נעמד על רגלינו כבני אדם מהגנים, ודבור שלנו יהא נאמן עליו יתברך. (ממשלי הח"ח, מובא בלקח טוב).

בושה ולב נשבר - כגרון המשבר דלתות נחשת ובריחי ברזל (בעש"ט)

כתב בספר "נתיבות שלום" להרב הקדוש מסלונים:

עזרא הסופר אמר: לפניך, "אלקי, בשתי ונכלמתי להרים אלקי פני אליך וגו' " (עזרא ט, ו). מבאר בדברי שמואל (עניני סליחות) על דרך משל לאחד שעשה פשע פלילי ויצא משפטו להשלח לארץ גזרה לכל ימיו, והנה נתבשר כי הזמן להופיע בפני המלך, וחק המלוכה שאם המלך מקבל אצלו את הנידון, זוכה לחנינה ויפטר מגזר דין. אך האיש הזה, מרב בושה, אינו מסגל לנצל את זכותו ולבא ולהראות לפני המלך, שהרי הוא כל כך שפל ונבזה בעיניו, ואיך יעמד נוכח פני המלך. וזה שאמר עזרא הסופר: אלקי, בשתי ונכלמתי להרים אלקי פני אליך. והוא ככתוב (תהלים ט): "כסתה כלמה פני". משל למה הדבר דומה? לכלי מלא מים, שאם שופכים מים אל תוכו יותר מכדי קבולו, המים נשפכים מתוכו החוצה, כמו כן "כסתה כלמה פני" הינו, שאין בכחו עוד לכבש הבושה בפנימיותו, והכלמה משתפכת חוצה עד שכסתה את פניו. עד כאן.

והנה, מקור כל רגשות הבושה והכלמה נמצא באור הניצוץ האלקי ממעל המאיר שיש בנשמת כל יהודי, כי הוא אשר מעורר בקרבו הרגשת בושה וכלמה מחמת גדל הפגם שנכשל בו, עד שאינו מוצא מקום לעצמו מרב יסורי המצפון, וכמו שאומרים בתפלה: הרי אני לפניך ככלי מלא בושה וכלמה. וזה שאמרו חז"ל (נדרים לט): התשובה קדמה לעולם. הינו, שהקדוש ברוך הוא ברא באדם את כח ההרגשה הזאת, שיכאיבו לו יסורי מצפון כאשר אינו מתנהג כשורה. ואמרו חז"ל (ברכות יב), כל העובר עברה ומתבייש בה מוחלין לו. כלומר, אף על פי שעדיין לא הגיע לבחינת תשובה, עצם הבושה בגלל העברה היא צרי מרפא לפגם החטא, כי הבושה שמתבייש בכך שפגם בכבוד המלך הגדול, מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, מכבסת את פגם החטא. וזה גם באור מאמר חז"ל, השומר שבת כהלכתו אפלו עבד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו. דמשמע אפלו בלי כל גדרי תשובה. וענינו על פי דאיתא בזהר הקדוש (תיקון ה), שב"ת אותיות בש"ת, הינו, שעל ידי הרגשת קדשת השבת יבא להכרת גדלות הבורא יתברך שמו, ומתבייש אז בחטאים שעשה, על כן מוחלין לו.

עוד יש לפרש בזה, דהנה עקר פגם החטא הוא כמו שכתב הרמב"ם (פ"ו מהל' תשובה), אמש היה זה מבדל מה' אלקי ישראל, והיום כשעושה תשובה הוא שוב דבוק בשכינה. והיוצא מדבריו, שענין התשובה הוא לחזור להיות דבוק בשכינה, שמגיע לזה מחמת גדל הכרת החטא ושפלות עצמו לאיזו דרגה שפלה הגיע, ועל ידי הבושה שוב חוזר ומתדבק בהשם יתברך. דהנה יש שהקדוש ברוך הוא יורד אליו למקומו השפל בבחינת "אשכון ואת דכא" (ישעיה נז, טו), והוא הבחינה של שבירת הלב מגדל הרגש שפלות עצמו, על ידי שעבר עברה ומתבייש בה שמוחלין לו. ועל ידי שהשכינה, כביכול, יורדת אליו, חוזר הבעל תשובה ומתדבק בשכינה, שזה יסוד התשובה התבטלות אליו יתברך שמו, לך אני וכל אשר לי.

וזה היה חדושו של עזרא שהתפלל אז בשם כלל ישראל אשר היו במדרגה שפלה ביותר, עד שנשאו נשים נכריות, ואחרי שקרע את בגדיו, נגש לתפלה, כי גם אם האדם נמצא במצב הירוד ביותר שאין לו פה להשיב ולא מצח להרים ראש, כי אין בנו מעשים טובים רק רע כל היום, הרי עדיין יש לו דרך נוספת לקום קמי מלכא, והוא על ידי שברון לב אמתי מתוך בושה וכלמה להרים פניו אליו יתברך. וכמה דאיתא (תהלים נא, ט): "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוזה", הינו, אף על פי שהוא במצב שראוי לבזותו, כי מחמת הבושה מבטל את כל מהותו וישותו אליו יתברך, והבושה והכאב שמרגיש בגלל שפלות מצבו, פותחין לפניו את כל השערים, וכמאמר הבעל שם טוב זי"ע, שכונות התפלה המה כמפתח הפותח שערים, אך פעמים שהמנעול בשער מלא חלודה ושוב אין המפתח מסגל לפתחו, אבל לב נשבר הוא כמו גרזן המשבר דלתות נחשת ובריחי ברזל.

והנה, שרש הרגשת הבושה הוא, כאמור, מחמת שנשמת יהודי היא חלק אלה ממעל, ולכן קבעו חז"ל, שהבושה היא אחד משלשה סימנים שיש באמה זו: רחמנים, בישנים, וגומלי חסדים (יבמות עט.), כי על ידי שיהודי הוא חלק אלה ממעל, טבועות בנפשו כל המדות העליונות שיש כביכול לקדשא בריך הוא, ומה הוא נקרא רחום אף אתה רחום, מה הוא נקרא חנון וכו', וכן מדת גומלי חסדים שהקדוש ברוך הוא גומל חסדים טובים, וכן מדת הבושה היא כנוכר, מפני שיהודי הוא חלק אלה ממעל, ממילא יש בו מדת הבושה מפניו יתברך שמו, והוא חלק מן הטבע שלו. וכמו שאם יהודי אינו רחמן או גומל חסדים עליו להתבונן מה זאת שחסרים לו סימני יהדותו ולא נכר בו כי הוא חלק אלה ממעל הלא זה מלמד שיש מסכים המבדילין בינו לאביו שבשמים, כמו כן אם אין לו מדת הבושה מפניו יתברך שמו, סימן מבהק הוא שמחצות מפסיקות בינו לקדשא בריך הוא. וכמו שהביא הרמ"א (ריש שו"ע או"ח) מדברי ה"מורה נבוכים", שכאשר ישים אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השם יתברך ובשתו ממנו תמיד. הינו, שכאשר אין מסכים המסתירים ממנו את אורו יתברך, מיד מגיע אליו היראה והבושה מפניו יתברך.

עיקרו של דוי הבושה

עוד שם: ונראה שזה גם כל ענין מצות ודוי, הינו, שיתביש מפניו יתברך על כל מה שעבר וחטא. וכמספר ב"בית אברהם" (שבת שובה), שפעם אחת בא בעל עברה אל הרב הקדוש הרב אלימלך מליזנסק ז"ע שיורוהו דרך התשובה, וצוה עליו שיאכל היטב כמה ימים בשר ויין וכדו' וישן הרבה, ואחר כך יבוא אליו. וכשבא לפניו, התחיל הרב אלימלך להסביר לו באריכות איך שבעשית כל מצוה יש שמחה בעולמות העליונים ושכרו גדול מאד, ולהפך, חס ושלום בעשית עברה שעושה נגד רצונו יתברך, איזו חשכות הוא גורם בעולמות העליונים. ואחר כך אמר לו שיאמר ודוי אחריו מלה במלה, ואמר אשמנו. וכאשר אמר הבעל תשובה 'אשמנו', מגדל מרירות הלב התעלף, ולא קמה בו רוח. אחר כך כשהקיצו אותו מעלפוננו, אמר לו הרב הקדוש, שיתנהג שוב ימים אחדים כמו בפעם הראשונה ואחר כך יבא אליו. ואז חזר ודבר על כל ענין גדל הפגם של החטא וכו', ואמר לו שיאמר בגדנו, וכמו בפעם הקודמת התעלף שנית. וככה המשיך אותו עד שגמר את כל הודוי ונהפך לבעל תשובה גמור.

ועל פי הדברים האלה נוכל להבין מדוע נתקנה מצות ודוי אחרי התשובה השלמה, החרטה והקבלה על להבא, בבחינת שיעיד עליו יודע תעלומות וכו', בשביל מה צריך עוד אז גם לודוי. אלא שתכן הודוי הוא הבושה והכלמה אשר תכסה את פניו בעת שיעמד להתודות: חטאתי, עויתי, פשעתי לפניך, רבון כל העולמים, ועשיתי כך וכך נגד רצונך יתברך. וכמו דאיתא עוד שם ב"בית אברהם", שהרב הקדוש הר"ש מקרלין ז"ע פסק ענש לנפטר, שיעמד ויפרט במסבת הצדיקים שבגן עדן, ואמר על זה הרב שלמה מקרלין, שאותו אדם מוכן היה לקבל על עצמו כל הענשים הקשים, ובלבד שלא יצטרך לסבל את הבושה והבזיון הזה, רק שעל ידי זה נפטר מהרה מכל הענשים שהיה צפוי לקבל, והגיע למקומו. כל שכן וקל וחמר שגדולה היא הבושה כשיהודי צריך לומר את הודוי בפני הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו: כך וכך עשיתי נגד רצונך יתברך, וגדל הבושה הוא שמכפר. ומדיק לפי זה לשון הרמב"ם במצות ודוי, שיתודה לפני האל ברוך הוא, וכמו שאומרים: על חטא שחטאנו לפניך.

עקר הבושה על חטא פגם ברית קדש

עוד שם: ועקר ענין הבושה שייך במיוחד בעניני פגמי ברית קדש, כי מה מאד גדולה הבושה שהכניס את ניצוצות הקדשה לתוך עמקי הקלפות אויבי המלך, ואת מדת האהבה והתשוקה שברא בו הקדוש ברוך. הוא לעבודתו יתברך, הסגיר לידי הסטרא אחרא, והריהו כמשתמש בשרביטו של מלך לטובת שונאי המלך. וזה שאמר הנביא (ירמיה לא, יז יח): "שמוע שמעתי אפרים מתנווד יסרתני ואוסר כעגל לא למד השבני ואשובה כי אתה ה' אלהי. כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך, בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי".

הבאור "אפרים", דאתי מזרע יוסף, שמדתו "יסוד", אינו מוצא לו מקום בגלל פגמי ברית קדש, וזה שאמר "אפרים מתנווד יסרתני ואוסר וגו'", פרוש אמנם עשיתי תשובה, אך ספקתי על ירך על פגמי ירך, רחמנא לצלן, שלא מועילה על זה תשובה, ועל זה "בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי" הם הפגמים מחטאת נעורים, שבהעלות האדם על לבו פגמים אלו, ומי יאמר זכיתי, הלא בושה וכלמה תכסה פניו, כי בכל חטא הפגם הוא רק באותו אבר שחטא, ואלו בפגמי ברית קדש הפגם הוא מראשו ועד רגליו; התחלת הפגם הוא במח הדעת, והלב חומד, וכלי המעשה במדור התאוות גומרים. ועל ידי פגמים האלו הרי מוסר את כל גופו לסטרא אחרא. וגם בעזרא הסופר שאמר "בשתי ונכלמתי להרים אלקי פני אליך", היה זה על ענין פגמי ברית קדש, שנשאו נשים נכריות כמבאר שם, וזה שנאמר: "כי עונותינו רבו למעלה ראש וגו'" וכו'.

ונראה שהפרוש "עונותינו" הוא עצם העונות, ו"אשמתנו" היא התוצאה של העונות אשר אנחנו אשמים בה. דהנה, סתם עונות, הכונה לפגמי ברית קדש, וכאמור, זה היה הפגם בימי עזרא שנשאו נשים נכריות, ועל פגמים אלו נאמר: "אם עונות תשמר יח, ה' מי יעמד", כי בעניני פגמים הללו, מי יאמר זכיתי, ומי יכול לעמד בפניהם? והנה, האדם מחלק לתחתיים, שניים ושלישים. תחתיים אלו האברים התחתונים מדור התאוות, שניים הוא הלב מדור התשוקות, וכלשון חז"ל: הלב חומד, ושלישים אלו מדות המח מקור הדעות וההשקפות. ורבותינו הקדושים פרשו מאמר חז"ל (יומא לט.) על פסוק "והתקדשתם והייתם קדשים" אדם מקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה. שאם מקדש עצמו באבריו התחתונים מקדשין אותו מלמעלה להיות משמר גם מהרהורים רעים שבמח, אשר בדרך כלל אינם ברשותו של אדם. וכן להפך, כמו שאמרו אדם מטמא עצמו מלמטה מטמאין אותו מלמעלה. וזה שנאמר "כי עונותינו רבו למעלה ראש", הלא על ידי עונות הללו הפגם מתרבה והולך יותר ויותר, עד שמגיע למעלה ראש, פרוש שראשו ומחו נטמאים מהפגמים, ואשמתנו גדלה עד לשמים הינו, שהתוצאה של העונות בוקעת ועולה עד לשמים, כי על ידי הפגמים האלה נפגמים אף הענינים השמימיים התורה ועבודת ה' ומעשיו הטובים, כלם פגומים בפניות והרהורים רעים, שזה עוד יותר גרוע מעצם העונות, כמובא בספרים הקדושים, שכאשר יהודי עובר עברה, עושה על ידי זה כתר להסטרא אחרא מדבר משקץ ומתעב, ואלו כשמקים תורה ומצות מתוך כונות רעות, מוסר לסטרא אחרא כתר של אבנים טובות ומרגליות. ולכן אמרו בזהר הקדוש, שעל הפגמים הידועים לא מועילה גם תשובה, משום שמוסר בזה ניצוצות הקדשה להסטרא אחרא, שזה מסירת כתר קדוש בידי הקלפות, ואיך יטהר גבר.

וזה שאמר הכתוב: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם", הינו, לטהר אתכם מעצם הפגמים והעברות, ועוד זאת "לפני ה' תטהרו", הכונה לכל התורה והמצוות שיהודי עושה לפני ה', אך כונתו לא היתה רצויה בשעת מעשה, וצריכים טהרה מיחדת, שיום הכפורים מטהר גם אותם. תטהרו בגימטריא כת"ר, גם מהם נעשה כתר למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

תפלת נעילה

ב"משנה ברורה" (בסימן תרכ"ג סק"ג) מובאים דברי התעוררות מהמחבר. לקראת תפלת נעילה, ואלו דבריו:

בכל המקומות שהזכר בהם בתפלת "שמונה עשרה" בעשרת ימי תשובה ענין הכתיבה, אומרים בנעילה לשון חתימה חתמנו, וחתם, ונחתם. כי שעת נעילה היא זמן חתימת גזר הדין שנכתב בראש השנה על בני האדם לטוב או לרע.

ויזדרז האדם מאד בתפלה זו, כי תכלית כל עשרת ימי תשובה הוא יום הכפורים, ותכלית יום הכפורים הוא תפלת נעילה, שהכל הולך אחר החתום, ואם לא עכשו אימתי?!

ולכן, אף אם חלש הוא מחמת התענית, מכל מקום יאזר כגבר חלציו להתפלל במחשבה זכה וברורה, ולקבל על עצמו גדרי התשובה באמת. והבא לטהר מסייעין אותו, ויחתם בספר חיים טובים.

דרשת "נעילה" של ה"ישמח משה"

הרב הקדוש ה"ישמח משה" זצ"ל נשא משלו בדרשה לפני תפלת נעילה, ואמר:

מעשה בבעל מפעל שהצרך לעקר לארץ אחרת, והשכיר את המפעל לשנה. בעל המפעל עצמו שמר על סדרי עבודה תקינים, שכן אם יעביד את הפועלים למעלה מכחם, הלא יקרו ויתמוטטו, ושכרו יצא בהפסדו. אבל השוכר לא חשב חשבונות אלו, שכן בקש להפיק את הרוחים הגדולים ביותר לאותה שנה, ותו לא. מהיותו אכזר ובעל לב קשה, העביד את הפועלים עד כלות כחם, הרע את תנאי עבודתם וצמצם את שכרם. הללו נאנקו תחת עלו של העריץ ויחלו ליום שבו תסתים שכירותו.

השנה עמדה להסתים, וחווה השכירות עמד לפוג. ואז עברה השמועה, שבעל המפעל רק יבקר בו במלאת השנה, ובמעמד בקורו יאריך את משך חוזה השכירות.

נועצו הפועלים לבא לפניו בבכי ובתחנונים, ולבקשו בדמעות שליש: אל תמסרנו ביד הצורר המעיק, רחם עלינו ואל תשחיתנו. שוב להנהיג אותנו ולעמד בראשנו.

דבר ההתארגנות נודע לשוכר, והוא פעל לסכל את עצתם. מה עשה? עמד והטיל עליהם עבודות שונות במפעל ומחוצה לו, וטרד את דעתם כל יום הבקור כלו. הם עצמם לא התקוממו ולא טכסו עצה, כי אמרו: עוד היום ארך, ונספיק גם לבצע את המטל עלינו וגם לשוחח עם אדוננו.

אבל הטרדות נמשכו כל היום, ובינתיים הסתים בקורו של בעל המפעל, והוא יצא החוצה בלויית השוכר כדי לנסע אל האכסניא ולחתם שם על הארכת השכירות. כאשר ראו זאת הפועלים, חשכו עיניהם. הם ידעו, כי בעוד כמה דקות תצא השירה לדרכה, והכל אבוד.

או אז נטשו את הכל, את המכונות ואת הסדנאות. עזבו את הכל ונהרו החוצה. השתטחו לפני המכונית וצעקו בקול נוקב: "אדוננו! ביד מי מסרת אותנו? ביד מי הפקדת אותנו? אל תעזבנו ואל תטשנו!"...

והנמשל: הקדוש ברוך. הוא לקחנו לו לעם והנחנו כאב רחמן, אבל בעונותינו אמר: "אלכה ואשובה אל מקומי", ונתנו בידי לא נוכל קום, ביד הצר הצורך, הוא השטן, הוא היצר הרע, הוא מלאך המות (ב"ב טז).

והנה, בעשרת ימי תשובה, בא הקדוש ברוך הוא כביכול לפקד אותנו, כאמור: "דרשו ה' בהמצאו אלו עשרת ימי תשובה". מה עושה השטן? מטרידנו בטרדות שונות ומבלבל את דעתנו. אבל כעת כבר פנה היום, בעל הבית עומד לנסע, וכבר עומדים לנעל את השער אם, חס וחלילה, יצליח הצורך לשכר את המפעל לשנה נוספת מה יהא עלינו, כמה יתעלל בנו!

על כן, הבה ננהר אל השער ונפיל את תחנתנו: אל תשחת עמך ונחלתך, אל תתנו ביד זרים, משל בנו אתה בחסד ורחמים!

וזהו "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". אימתי תוכלו להטהר? בעוד אתם עומדים לפני ה', בעודו מצוי לכם. אבל אם השערים ינעלו והוא יפליג לדרכו תהיו, חלילה, מן הצועקים ואינם נענים!

וסים ה"ישמח משה" את דרשתו: "על כן, אחינו בני ישראל, כעת היא החתימה! והנה, מי שנכתב לטוב יבקש שתגמר החתימה בעדו לטובה. ומי שנכתב ונגזר דינו, חס וחלילה, לרע כעת עדין ביכלתו להחזיר הדבר. לכן, אחינו בני ישראל, אל תתעצלו ואל תמעטו בכי ותפלה וודוי ותשובה, כי אם לא עכשו אימתי. וכשנשוב, מבטחים אנחנו, כי ה' הנותן יד לפושעים ולא יחפץ בהשחתת עולם, ירחם עלינו ויביא לציון גואל במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון". (מספר "שערי ארמון", מובא בלקח טוב).

החץ האחרון

המגיד מלובלין זצ"ל נשא את משלו ואמר: מעשה בציד אחד שתעה בנבכי היער. הוא פלס את דרכו בחרדה, כשקשתו נכונה בידו לקדם פני כל רעה. והנה, משהו מתנועע בין העצים. אולי זה אריה, אולי נמר. הוא שגר לעברו חץ, אך הדבר לא זו. הוא התקרב אליו, ונוכח לדעת כי היה זה שיח יבש. אך הנה מאחוריו! הוא סב על עקבותיו במהירות הבזק ושגר חץ נוסף. החץ אבד בעלות העצים. היה זה כנראה רשרוש עלים ברוח. ומה זה שם? הוא נראה כנמר. הוא ירה לשם חץ והתקרב. התברר, שהיה זה סלע אפרפר. לפתע נוכח לדעת שלא נותר בידו אלא חץ אחד. ואז נשמעה שאגה מקפיאת דם.

אריה נמצא בסביבתו...

לבו החיש את פעימותיו. הוא החזיק את הקשת, אחז בידו את החץ, וידע כמה עליו להזהר בו. ידע, עד כמה חייו תלויים בחץ היחיד שבידו!

והנמשל: הלא בימים אלו ספרי חיים וספרי מתים פתוחים, והסכנה אורבת "בינונים תלויים ועומדים". כבר ירינו חץ ושנים ושלושה, התפללנו ושוענו, העתרנו והתחננו, ואין אנו יודעים אם פגענו, אם פעלנו. עתה, לא נותר בידינו אלא חץ אחד. לא נותרה בידינו אלא תפלת נעילה כמה חיים תלויים בה, כמה יש לנו לכון בה ! (מספר "שערי ארמון", מובא בלקח טוב).

תפקידנו במוצאי יום הכפורים - להמשיך מתוך שמחה את הכפרה שזכינו לה

ב"מכתב מאליהו" (ח"א עמ' 266) מביא הגאון ר' אליהו דסלר זצ"ל את הדברים הבאים: מוסרים בשם הגאון ר' יצחק בלאזר זצ"ל, שהאדם יכול לדעת אם זכה לסליחה ומחילה ביום הכפורים או לא. שהרי אמרו חז"ל: "עברה מטמטמת לבו של אדם" (יומא לט.), ואם כן, אם תסור העברה בהכרח יסור גם טמטום הלב. ולפי זה, אם יראה האדם שלבו זך בלא טמטום, אות היא שנמחלו עונותיו. אבל אם, חס וחלילה, מצב לבבו הוא עומד בטמטומו כדאשתקד, הרי ברור שלא נמחלו לו עונותיו.

לעמית זאת מצאנו להפך גדולי הדורות היו מלמדים לכל [אפילו לפשוטי עם] לשמח במוצאי יום הכפורים משום כפרת העונות. ויש לעין מה שיך לשמח על הכפרה כאשר מרגישים עדין את טמטום הלב, הרי הטמטום מעיד שהחטאים עדין קיימים

ישובם של דברים הוא, שלא כל התשובות שוות ואין כל הסליחות דומות. כבר כתב רבנו יונה ז"ל: "לכל תשובה תמצא סליחה, אבל לא תטהר הנפש... עד וכו' " (שערי תשובה שער א, טו). לעתים היצר הרע נעקר ונשבר בבחינת "ולבי חלל בקרבי". במקרה כזה, כאשר העון מתכפר, מתבטל לחלוטין גם טמטום הלב. אבל יש אשר רק מרדימים את היצר הרע, ואז גם טמטום הלב רק נרדם. היצר נותר בשלמותו אלא שהוא ישן, כך גם על טמטום הלב נפלה תרדמה ואינו פועל.

לעצמו של יום הכפורים ישנו כח מיחד שה' יתברך הסיר את השטן ממנו. לא בטל את היצר הרע לגמרי, אלא רק חסם בפני פעולותיו הפיל עליו תרדמה. מכיון שלטמטום אין כח להשפיע, הרי השער פתוח והדרך לתשובה קלה ביותר.

אם יתעורר האדם ויכנס לעבודת הקדש במוצאי יום הכפורים כהגון, לא ישוב הטמטום להיות חוזר ונעור. הטמטום ימשיך לישון ויתעלף, ואט אט הוא גם ימות ויתבטל.

עצמו של יום פעל רק את ההתחלה, וההתעוררות תמשיך לפעל עד גמירא. התחלה זו, היא הכפרה הבאה על ידי עצם יום הכפורים, לדברי רבי. גם לדעת החכמים ישנו כח לעצם היום הוא מסיע בכפרה עם התשובה או עם השעיר לעזאזל, כמבאר ברמב"ם, אבל בלעדיהם לא יפעל כח היום כלל.

*

נמצא לפי זה, שבהנהגה של מוצאי יום הכפורים הדבר תלוי ! אליבא דכלי עלמא כח היצר הרע נרדם

ביום הכפורים ואין בו כח לקטרג [כידוע, שהסתתרו וקטרגו דבר אחד הם]. עתה, במוצאי יום הכפורים, אם יקיצוהו, יהיה חוזר ונעור בכל תקפו כאלו לא היה יום הכפורים מעולם.

רב העולם פורקים מעליהם את עלו של יום הכפורים ואת על מחשבותיו מיד עם תם התענית. בפריקת על זו נכללת גם התנערות בסתר הלב מעל הקבלות. ועל זה צוח הגאון ר' יצחק בלאזר זצ"ל, שהטמטום נשאר כבתחלה. ואם כי ביום הכפורים עצמו לא היה הדבר מרגש, אבל הרי הוא חוזר ונעור אחר כך. נמצא אפוא, שלא נשאר מאומה מיום הכפורים, ועדין כל עונותיו עליו. אמנם המנהג לשמח במוצאי יום הכפורים מכוון לאותו ענין עצמו להמשיך מתוך שמחה את הכפרה שזכו לה ביום הכפורים ולהקנות לה יציבות, לבל ישובו היצר הרע וטמטומו להיות חוזרים ונעורים.

אמנם יש לדקדק מאד שתהיה השמחה דוקא על מתכנת זו, כי בנקל תוכל להסתנן לתוכה מחשבת פגם, דהינו, שבקרב לבבו ישמח על שסר מעליו על ימי התשובה ורצינותם.

זה הכלל: כפרת יום הכפורים מתבררת אחריו, ונדרש כאן חזק גדול, כי גדולה הסכנה הרפיון! ה' יתברך יסייענו. (מובא בלקח טוב).

*

בספר "תולדות יצחק" (עמ' טז) מספר על הגאון ר' יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל:

"ומי יוכל לספר צהלת רוחו ושמחת נפשו בכל מוצאי יום הכפורים, פניו היו מאירות ומשמחות לב כל באי ביתו. ובחן ובחסד על לשונו היה אומר ושונה ומשלש: האח, מה יקרו הרגעים ביום הקדוש, מה טוב חלקנו ונעים גורלנו ביום המיחס וכו'. וחדות ה' היתה מעזו ועליצותו כמו לצאת במחול משחקים לפני ה' מרב שמחת גילו". (מספר "ובכן צדיקים")

+ הוסף תגובה חדשה

תגובות:

בטעינה...

+ שלח משוב

**זכות לימוד התורה בנוסח תימן ושימור המסורת והחייאת מורשת תימן
תעמוד לתורמים היקרים נאמני עדת תימן לברכה והצלחה ישועה ורפואה ומילוי כל משאלה.**

תרום בשמחה ללימוד ילדי תימן

להפקיד או העברה בנקאית לחשבון הת"ת: מבשר טוב, בנק מרכנתיל, סניף גאולה 635 ירושלים. מספר חשבון 55631

לפרטים נוספים להתקשר לטלפון [050-4148077](tel:050-4148077) תזכו למצוות עם שפע ברכה והצלחה.

אם יש בקשה מיוחדת לתפילת הילדים [שלחו הודעה](#). אפשר גם בווטסאפ 054-2254768

מתימן יבוא הישיבה המרכזית לבני עדת תימן. ירושלים רחוב תרמ"ב 6. טלפון: 02-5812531 דוא"ל: mtyavo@gmail.com פקס: 077-

4448207 חשבון בנק הדאר: 4874867

מבשר טוב - ת"ת לבני עדת תימן רחוב יחזקאל 46 ירושלים. גני ילדים רחוב ארץ חפץ 112 כניסה ב ירושלים.

דוא"ל: mtyavo@gmail.com

לייבסיטי - בניית אתרים